

'50 is het nieuwe 100'

Moeite met maatwerk bij het opleggen van boetes voor schending van de inlichtingenplicht uit de Participatiewet

Author(s)

Mein, A.G.

DOI

[10.5553/TBSenH/229567002019005002003](https://doi.org/10.5553/TBSenH/229567002019005002003)

Publication date

2019

Document Version

Final published version

Published in

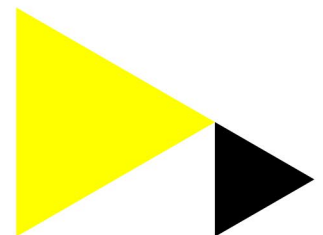
Tijdschrift voor Bijzonder Strafrecht & Handhaving

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Mein, A. G. (2019). '50 is het nieuwe 100': Moeite met maatwerk bij het opleggen van boetes voor schending van de inlichtingenplicht uit de Participatiewet. *Tijdschrift voor Bijzonder Strafrecht & Handhaving*, 2019(2), 93-96.

<https://doi.org/10.5553/TBSenH/229567002019005002003>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Artikel

'50 is het nieuwe 100'

Moeite met maatwerk bij het opleggen van boetes voor schending van de inlichtingenplicht uit de Participatiewet

Mr. dr. A.G. Mein*

1. Inleiding

Op overtreding van de zogenoemde inlichtingenplicht uit de Participatiewet staat een bestuurlijke boete (hierna: boete).¹ Die verplichting houdt in dat de belanghebbende het college van burgemeester en wethouders op verzoek of uit eigen beweging mededeling doet van alle feiten en omstandigheden waarvan hem redelijkerwijs duidelijk moet zijn dat die van invloed kunnen zijn op het recht op bijstand.² De inlichtingenplicht vormt de keerzijde van het recht op bijstand. Overtreding van die verplichting, waardoor ten onrechte (te hoge) bijstand is ontvangen, wordt ook wel uitkeringsfraude genoemd.³

In kader van een strenge aanpak van fraude stond aanvankelijk een fikse boete op overtreding van de inlichtingenplicht, namelijk een boete van in beginsel 100 procent van het bedrag dat ten onrechte aan bijstand is genoten (het benadelingsbedrag). De boete kan worden gematigd als er sprake is van verminderde verwijtbaarheid. Echter, op basis van jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep (hierna: Centrale Raad) is de boete-

hoogte ingrijpend afgezwakt.⁴ Voortaan dient de hoogte van de boete nadrukkelijk te worden afgestemd op de mate van verwijtbaarheid en de draagkracht van de overtreder. Dit in verband met het evenredigheidsbeginsel. De Centrale Raad heeft daartoe verschillende boetecategorieën geïntroduceerd met een bijbehorende boetheogte.

Door verschillende boetecategorieën te introduceren, heeft de Centrale Raad de hoogte van de boete bijgesteld en maatwerk willen afdwingen in de boetepraktijk. In hoeverre is dat gelukt? Hoe houdt de gemeentelijke boeteambtenaar rekening met de verwijtbaarheid en draagkracht van de overtreder? Tot welke boetes leidt dit? In dit artikel sta ik stil bij de voorziene en onvoorziene effecten van de jurisprudentie van de Centrale Raad. Daarvoor ga ik eerst in op het juridisch kader voor de boetepraktijk. Vervolgens ga ik nader in op de rechtspraktijk, om op basis daarvan een conclusie te trekken over maatwerk bij boetes voor uitkeringsfraude.

2. Het boeteregime in relatie tot uitkeringsfraude

De huidige boetesystematiek luidt als volgt. Artikel 18a van de Participatiewet schrijft een boete voor wegens

* Mr. dr. A.G. Mein is lector aan de Hogeschool van Amsterdam, faculteit Maatschappij en Recht.

1. Op basis van artikel 18a van de Participatiewet.

2. Art. 17 Participatiewet.

3. *Kamerstukken II 2011/12, 33 207, 3, p. 5 en M. Fenger & W. Voorberg, Uitkeringsfraude in perspectief*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2013, p. 14.

4. Een sleuteluitspraak is CRvB 24 november 2014, ECLI:NL:CRVB:2014:3754. De wetgever heeft dit inmiddels omgezet in nieuwe regelgeving, zie *Stb.* 2016, 318 en 342.

overtreding van de inlichtingenplicht.⁵ De boete beloopt maximaal het benadelingsbedrag. In de wet wordt een onderscheid gemaakt in overtredingen waarbij opzet in het spel is en waarbij dat niet geval is. Daarbij is aansluiting gezocht bij het strafrechtelijke boeteregime. Indien de inlichtingenplicht opzettelijk is overtreden, bedraagt de boete ten hoogste het bedrag van de vijfde categorie als bedoeld in artikel 23, vierde lid, Wetboek van Strafrecht (€ 83.000). Indien dat niet het geval is, bedraagt de boete ten hoogste het bedrag van de derde categorie als bedoeld in artikel 23, vierde lid, Wetboek van Strafrecht (€ 8.300).⁶ In het Boetebesluit SZW staan aanknopingspunten voor het berekenen van de hoogte van de boete in relatie tot de verwijtbaarheid.⁷ Zo worden boetepercentages opgesomd (25%, 50%, 75% en 100%) die corresponderen met de mate van verwijtbaarheid (resp. verminderde verwijtbaarheid, normale verwijtbaarheid, grove schuld en opzet) en criteria gegeven voor de verschillende vormen van verwijtbaarheid.

Harde aanpak uitkeringsfraude

Dit regime kent een lange voorgeschiedenis. Ik schets die in algemene zin voor een beter begrip van het huidige speelveld van de gemeentelijke boetefunctionaris. Het startpunt ligt bij de inwerkingtreding van de Wet tot aanscherping handhaving en sanctiebeleid SZW in 2013.⁸ Op basis van deze wijzigingswet moesten alle uitvoeringsorganisaties in de sociale zekerheid voortaan een boete voor uitkeringsfraude opleggen ter hoogte van het benadelingsbedrag. De standaardboete bedraagt dus honderd procent van het benadelingsbedrag. Dat betekende een forse verhoging ten opzichte van de tot dan toe geldende systematiek, waarin een boete werd voorgeschreven van in beginsel tien procent van het benadelingsbedrag. Wel kon de nieuwe boete nog worden gematigd op basis van verminderde verwijtbaarheid of dringende redenen.⁹

Deze wetswijziging stond in het teken van de fraudebestrijding van het toenmalige kabinet.¹⁰ Drie uitgangspunten lagen daaraan ten grondslag: uitkeringsfraude zou de solidariteit in de sociale zekerheid ondermijnen, fraude mag niet lonen en hogere sancties moeten preventief werken. Het vroegere sanctiestelsel zou onvol-

doende afschrikwekkend werken, in het bijzonder op doelbewuste en calculerende fraudeurs. Dit rechtvaardigde een aangescherpt boeteregime, zo staat er in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel.¹¹ De aanscherping van het boeteregime past in een repressief maatschappelijk klimaat, waarbij sterk geloof wordt gehecht aan de afschrikwekkende werking van hoge boetes.¹² Vergelijkbare verhogingen van de boetebedragen zijn bijvoorbeeld doorgevoerd in het financieel recht en mededingingsrecht. Er is de nodige kritiek uitgeoefend op deze strenge fraudewetgeving. Niet alleen door hoge colleges van Staat, zoals de Raad van State en de Nationale ombudsman, maar ook door rechtswetenschappers.¹³ Kort gezegd werd het nut en de noodzaak betwist en zouden bestuursorganen worden belemmerd om proportionele boetes op te leggen.

Versoepeling rigide boetesysteem

Eind 2014 heeft de Centrale Raad dit tamelijk rigide boetesysteem opgebroken.¹⁴ De Centrale Raad introduceerde toen een glijdende schaal die moest worden gehanteerd bij het bepalen van de hoogte van de boete, waardoor nadrukkelijker rekening wordt gehouden met de mate waarin de overtreding de betrokkene kan worden verweten. Kort gezegd past (alleen) bij een opzettelijke overtreding van de inlichtingenplicht een basisbedrag van 100 procent van het benadelingsbedrag. In het geval van grove schuld is dat 75 procent. Als er geen sprake is van opzet of grove schuld, is 50 procent een passend uitgangspunt en in geval van verminderde verwijtbaarheid 25 procent. De Centrale Raad rechtvaardigde deze interventie door te verwijzen naar het evenredigheidsbeginsel, dat in het geval van een verhoogde bestuurlijke boete een indringende rechterlijke toetsing verlangt.¹⁵ Dit impliceert voor de betreffende uitvoeringsorganen dat het opleggen van een (hoge) bestuur-

5. Doorgaans wordt daarnaast ook de bijstand herzien of ingetrokken en de ten onrechte genoten bijstand teruggevorderd (o.b.v. art. 54 resp. 58 Participatiewet).
6. Bij recidive geldt een boete van maximaal 150% van het benadelingsbedrag.
7. Zie hierover L. van den Berg, 'De evenredige bestuurlijke boete in de Participatiewet', in: A. Eleveld (red.), *De Participatiewet. Een grondrechtenperspectief*, Deventer: Wolters Kluwer 2018, p. 191-212 en J. de Boer, W. Heesen & R. Ros, *De bijstand in praktijk, 2019*, Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 341-356.
8. *Stb.* 2012. 462.
9. Zij het dat de criteria daartoe wel waren aangescherpt, in het toenmalige Besluit aanscherping handhaving en sanctiebeleid SZW, *Stb.* 2012, 484.
10. Deze alinea is overgenomen uit A.G. Mein, 'Rechter brengt balans aan in onevenwichtige bestuurlijke boete' *Tijdschrift voor Toezicht* 2015/1, p. 82. Zie ook Van den Berg 2018, p. 200-201 en J.A. Hofsteenge, 'De bevordering van de rechtsbescherming op grond van het sanctiestelsel in de SZW-uitkeringswetten', *Regelmaat* 2017/5, p. 349-365.

11. *Kamerstukken II* 2011/12, 33 207, 3, p. 3 en 4.
12. Zo ook Fenger & Voorberg 2013, p. 32 en 58, F.C.M.A. Michiels, A.B. Blomberg & G.T.J.M. Jurgens, *Handhavingsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 419 en D. van Kesteren, 'De burger redt zichzelf wel (of fraudeert)', *Sprank* 2017/1, p. 26-27. Voor kritiek op de werking van de afschrikkinggedachte, zie C.G. van Wingerde, *De afschrikking voorbij* (diss. Rotterdam), Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2012.
13. Zie voor het advies van de Raad van State: *Kamerstukken II* 33 207, 4, p. 3-4. Het rapport van de Nationale ombudsman: *Geen fraudeur, toch boete. Een onderzoek naar de uitvoering van de Fraudewet*, Den Haag: Nationale ombudsman 2014, rapportnr. 2014/159. En wat betreft de literatuur o.a.: A. Tollenaar, 'Aanscherping sanctiebeleid SZW-wetten beoordeeld. Vliegt de wetgever uit de bocht?', *Beleid en Maatschappij* 2013/2, p. 118-132; C.W.C.A. Bruggeman & H.F. van Rooij, 'Streng doch rechtvaardig of overdaad schaad? Enkele beschouwingen over boetes in bijstandsland', *Gemeentestem* 2015/96, p. 517-523 en H. Nummerdor-Buijs & J.C. de Wit, 'De bestuurlijke boete in de Participatiewet na de uitspraken van de Centrale Raad van Beroep bezien vanuit het perspectief van de wetgever, het bestuursorgaan en de burger', *Gemeentestem* 2016/101. In meer algemene ook G. Vonk, 'Repressieve verzorgingsstaat', *NJB* 2014/2, p. 95-102.
14. CRvB 24 november 2014, ECLI:NL:CVRB:2014:3754. Het ging in deze casus om de naleving van de inlichtingenplicht uit de Werkloosheidswet.
15. Vgl. r.o. 7.2 tot en met 7.6. Bröring kenschetst de uitspraak van de Centrale Raad zelfs als een noodgreep bedoeld om de doorgeschoten wetgeving te keren en hoge bestuurlijke boetes een halt toe te roepen. Zie H.E. Bröring, *Bestraffende sancties in het strafrecht en het bestuursrecht*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2016, p. 24-25.

lijke boete maatwerk vergt en geen automatisme meer kan zijn.

Een volgende versoepeling in het boetesysteem volgde begin 2016.¹⁶ Bij het bepalen van de hoogte van de boete moet volgens de Centrale Raad tevens rekening worden gehouden met de draagkracht. Dat betekende dat een boete binnen een redelijke termijn moet kunnen worden voldaan om te voorkomen dat betrokkene langdurig op het absolute bestaansminimum zou moeten leven. Ook hierbij is een glijdende schaal geïntroduceerd, gebaseerd op de verwijtbaarheid. In geval van opzet geldt een maximale aflossingstermijn van 24 maanden, bij grove schuld 18 maanden, bij gewone verwijtbaarheid 12 maanden en 6 maanden in geval van verminderde verwijtbaarheid. Daarnaast moet bij het vaststellen van de draagkracht rekening worden gehouden met de beslagvrije voet (90 procent van de toepasselijke bijstandsnorm). In de praktijk betekent dit dat de hoogte van de boete voor schending van de inlichtingenplicht fors lager is komen te liggen.¹⁷

Deze ingrijpende jurisprudentie bracht de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ertoe het boetesysteem aan te passen en bij te stellen. De huidige wet is hiervan het resultaat.¹⁸

3. De boetepraktijk

Hoe wordt dit boeteregime in de praktijk toegepast? In hoeverre zijn de verschillende boetecategorieën werkbaar voor de gemeentelijke boetefunctionaris? Zo was de Raad van State kritisch over de aanpassing van het wettelijk kader.¹⁹ In het bijzonder de introductie van de strafrechtelijke begrippen opzet en grove schuld werd problematisch geacht voor de boetefunctionarissen, die doorgaans niet strafrechtelijk zijn geschoold. Waar zij gewend waren min of meer gestandaardiseerde boetes op te leggen, moeten zij nu nadrukkelijker aan straftoemeting gaan doen.

Onvoldoende boeteverzwarende omstandigheden

Het beeld is dat slechts beperkt wordt gedifferentieerd als het gaat om het bepalen van de hoogte van de boete

in relatie tot de verwijtbaarheid. Uit een onderzoek dat in 2017 is uitgevoerd binnen een van de vier grote gemeenten, bleek dat van de ruim 80 boetes die in de laatste vier maanden van 2016 waren opgelegd, in 30 gevallen een boete was opgelegd ter hoogte van 75 procent van het benadelingsbedrag in verband met grove schuld, in 43 gevallen een boete van 50 procent (normale verwijtbaarheid) en in 10 gevallen een boete van 25 procent (verminderde verwijtbaarheid). In geen van de gevallen was een boete opgelegd van 100 procent van het benadelingsbedrag in verband met opzet.²⁰ Kortom, een boete ter hoogte van vijftig procent van het benadelingsbedrag kwam het meest voor.

De reden hiervoor was dat de betreffende boetefunctionarissen over het algemeen voor de zwaardere vormen van verwijtbaarheid onvoldoende aanknopingspunten konden vinden in het dossier en anticipeerden op een kritische rechterlijke beoordeling van het boetebesluit in beroep. De meldingen en rapportages in de dossiers waren in hun ogen eenvoudigweg niet hard genoeg om de zaak rond te krijgen. Mede daardoor bleven zij 'uitkomen' op het niveau van de normale verwijtbaarheid en slaagden zij er minder goed in om doorslaggevende boeteverzwarende omstandigheden aan te dragen.

Dit onderzoek wordt momenteel herhaald en is uitgebreid naar drie andere grote en middelgrote gemeenten en twee gemeentelijke samenwerkingsverbanden ter uitvoering van de Participatiewet. Hieruit komt naar voren dat nog steeds vooral boetes worden opgelegd ter hoogte van 50 procent van het benadelingsbedrag. Hogere boetes blijken nauwelijks te worden opgelegd, lagere boetes komen vaker voor. Hiervoor worden min of meer dezelfde redenen aangevoerd: het kost relatief veel tijd en moeite om de boeteverzwarende omstandigheden in het boetebesluit deugdelijk te onderbouwen. Boetefunctionarissen hebben de begrippen opzet en grove schuld onvoldoende in de vingers. Daarbij speelt ook de hoge werkdruk een rol, evenals de onzekerheid of de boete stand zal houden bij de rechter.

Uit een onderzoek in 2017 van Feenstra en Tollenaar naar uitspraken van de Centrale Raad over boetes voor schending van de inlichtingenplicht komt een vergelijkbaar beeld naar voren. Zo bleek dat bestuursorganen in 28 procent van de geanalyseerde uitspraken in hun oorspronkelijke boetebesluit waren uitgegaan van opzet, in 11 procent van grove schuld, in 51 procent van normale verwijtbaarheid en 8 procent van verminderde verwijtbaarheid.²¹ Ook hier het beeld van een boete van 50 procent van het benadelingsbedrag (normale verwijtbaarheid) als hoofdregel. Overigens komt uit het onderzoek naar voren dat de bestuursrechter vaker uitgaat van normale verwijtbaarheid (in 70 procent van de onderzochte uitspraken) dan het bestuursorgaan en doorgaans een

16. CRvB11 januari 2016, ECLI:NL:CVRB:2016:8 tot en met 13. Zie hierover ook F.M.E. Schulmer & C.W.C.A. Bruggeman, 'De sterkste schouder moeten de zwaarste boete dragen', *Gemeentestem* 2018/66, p. 334-339.

17. Van den Berg 2018, p. 211-212, De Boer, Heesen & Ros 2018, p. 335-337 en Hofsteenge 2017, p. 361-362.

18. Hofsteenge spreekt in dit verband, in mijn ogen wel enigszins eufemistisch, van een positieve wisselwerking tussen rechtspraak en wetgeving. Rechterlijke correcties zijn gecodificeerd, hetgeen de rechtsbescherming ten goede is gekomen (2018, p. 362). Recent heeft de Centrale Raad van Beroep nog vuistregels geformuleerd voor het behandelen van herzieningsverzoeken van (hoge) boetes die op basis van het oude regime waren opgelegd. Het in beginsel afwijzen daarvan achtte de Centrale Raad evident onredelijk, omdat het oude systeem immers is afgekeurd. Centrale Raad van Beroep, 7 maart 2019 ECLI:NL:CVRB:2019:659 tot en met 661.

19. *Kamerstukken II* 2015/16, 34 396, 4, p. 7.

20. Het betreft een afstudeeronderzoek in opdracht van het lectoraat Legal Management door F. Bruyning, 2017.

21. M. Feenstra & A. Tollenaar, 'Kruisbestuiving tussen straf- en bestuursrecht: de ontwikkeling van de verwijtbaarheid in het bestuursrecht', *NTB* 2017/39, p. 351-357.

lagere boete oplegt. Feenstra en Tollenaar verbinden hier dan ook de conclusie aan dat bestuursorganen de verwijtbaarheid lijken te overschatten.

Uitvoerbaarheid boetesystematiek

Kennelijk is het lastig goed onderscheid te maken tussen de verschillende boetecategorieën. Dit is ook in de literatuur gesignaleerd. Zo plaatsten Bruggeman, Stijnen en De Wit een kritische kanttekening bij de hanteerbaarheid van de nieuwe boetesystematiek.²² Zij achtten het op basis van de jurisprudentie tot dan toe nog niet zo eenvoudig een duidelijk onderscheid te maken tussen de verschillende boetecategorieën. Ook zij zien zich een standaardboeteperscentage aftekenen van 50 procent. Meer recent wijst ook Van den Berg op discrepanties tussen de voorbeelden van verwijtbaarheid in het Boetesluit en de jurisprudentie van de Centrale Raad.²³

4. Analyse en conclusie

Waar de standaardboete voor schending van de inlichtingenplicht aanvankelijk lag op 100 procent van het benadelingsbedrag, lijkt die nu op 50 procent te liggen. Met andere woorden, 50 is het nieuwe 100. Heeft de Centrale Raad hiermee zijn doel bereikt?

Matiging

De jurisprudentie van de Centrale Raad heeft ontegenzeggelijk een matigend effect gehad op de boetepraktijk. De jurisprudentie is zelfs gecodificeerd. Daarmee heeft zich een evenwichtiger boetepraktijk ontwikkeld.²⁴ Mijns inziens doet dit meer recht aan de uitkeringspraktijk, waarbij een schending van de inlichtingenplicht, anders dan de wetgever deed voorkomen bij de introductie van de Fraudewet, veeleer moet worden toegeschreven aan onwetendheid of onbegrip van (tijdelijk) minder zelfredzame mensen.²⁵

Nivellering

Echter, er doet zich ook een onvoorzien effect voor, namelijk nivellering van het boeteniveau. Van de differentiatie die de Centrale Raad heeft willen aanbrengen ten aanzien van de verwijtbaarheid, lijkt in de praktijk weinig terecht te komen. Immers, boetefunctionarissen blijken daarmee niet goed uit de voeten te kunnen. Het onderscheid tussen de verschillende boetecategorieën is voor hen onvoldoende werkbaar. Zij gaan daardoor gemakshalve uit van de in het bestuursrecht gebruikelijke 'normale' verwijtbaarheid. Het kost hun te veel tijd en moeite om verder te graven in het dossier, om aanknopingspunten te vinden voor het aantonen van grove

schuld en opzet. Zij zijn daartoe van huis uit ook niet opgeleid en kunnen niet vanzelfsprekend uit de voeten met de aan het strafrecht ontleende begrippen schuld en opzet. Differentiatie is arbeidsintensief en past minder goed in een gestandaardiseerde en efficiënte boetepraktijk, zoals in het geval van veelvoorkomende overtredingen van het sociaal-economisch ordeningsrecht. Het bij de straftoemeting behorende maatwerk is zo ondoenlijk.

Een handhavingstekort

Een ander onvoorzien effect is het ontstaan van een gapend gat tussen lichte en veelvoorkomende overtredingen van de inlichtingenplicht en de qua aard en omvang ernstiger gevallen van uitkeringsfraude. De eerste categorie wordt afgedaan met een bestuurlijke boete. De tweede categorie, dat wil zeggen de zaken waarin sprake is van een hoger benadelingsbedrag en waarbij het in de rede ligt dat er wel opzet in het spel is, blijft liggen of wordt niet passend beboet. Een gewiekste overtreder houdt immers zijn kaken op elkaar tijdens het zienswijzegesprek, om zichzelf niet te incrimineren. Deze zaken vallen tussen wal en schip. Het Openbaar Ministerie komt immers pas in actie als het benadelingsbedrag boven de € 50.000 ligt.²⁶ Hierdoor dreigt ten aanzien van deze middencategorie een nieuw handhavingstekort te ontstaan.

Hoe verder?

Wat betekent dit voor de toekomstige boetepraktijk? In hoeverre zou moeten worden bijgestuurd en door wie? Ik zou vooralsnog niet zo ver willen gaan als de Raad van State in zijn eerdergenoemde advies over de wijziging van de Participatiewet, door te bepleiten de ernstiger overtredingen voortaan maar binnen een strafrechtelijk kader af te doen.²⁷ Wat mij betreft zijn eerst en vooral de gemeentebesturen aan zet, door de uitvoeringspraktijk verder te professionaliseren. Zowel waar het gaat om het toezicht, als de handhaving. Beter toezicht moet bijdragen aan grondiger dossiers om zo bijvoorbeeld aan een zwaardere bewijslast te kunnen voldoen. Beter getrainde boetefunctionarissen moeten meer uit het zienswijzegesprek kunnen halen. Voorop staat dat zij daarvoor wel tijd en de nodige professionele vrijheid moeten krijgen. De kern van het probleem zit 'm volgens mij niet zozeer in het handhavingssysteem, als wel de kwaliteit van de uitvoering.

22. C.W.C.A. Bruggeman, R. Stijnen & J.C. de Wit, 'Kroniek van het gemeentelijk sociaal domein (deel 1)', *Gemeentestem* 2017/53, p. 271-288.

23. Van den Berg 2018, p. 213.

24. Zie ook Hofsteenge 2017, p. 362 en Van den Berg 2018, p. 212.

25. Zie hierover eerdergenoemd rapport van de Nationale ombudsman uit 2014 en het recente rapport van WRR 'Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid', 2017, rapport nr. 97.

26. Zie de Aanwijzing sociale zekerheidsfraude (2016A001) van het College van procureurs-generaal, *Stb.* 2016, 12609.

27. Zie *Kamerstukken II* 2015/16, 34 396, 4, p. 7. Michiels, Blomberg en Jurgens lijken dit pleidooi te onderschrijven (2016, p. 419).